

Kašička, František; Nechvátal, Bořivoj

Libušina lázeň na Vyšehradě

Archaeologia historica. 1994, vol. 19, iss. [1], pp. 19-25

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140078>

Access Date: 12. 11. 2024

Version: 20241112

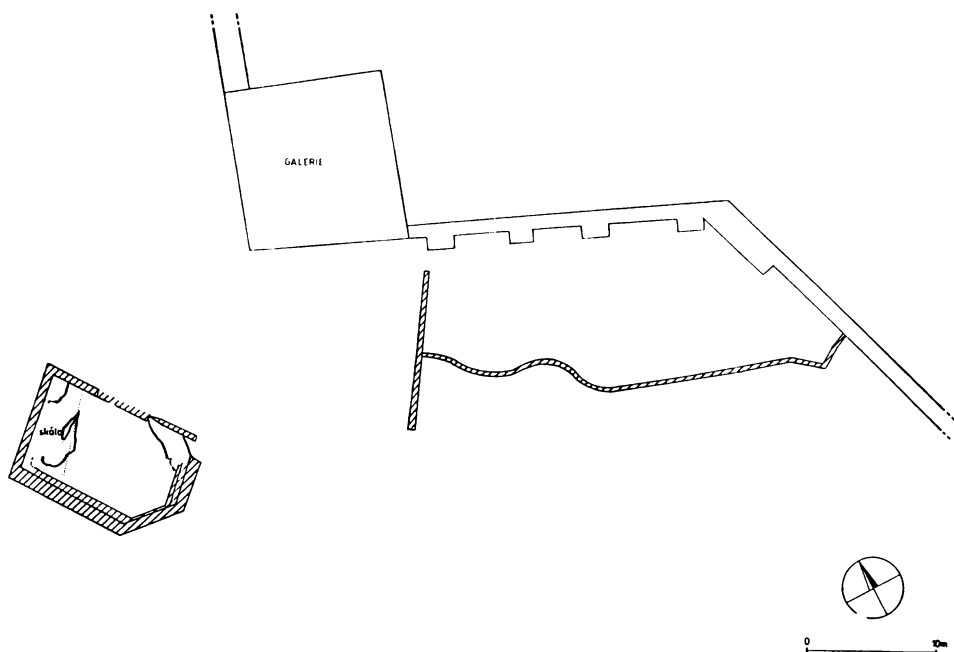
Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Libušina lázeň na Vyšehradě

FRANTIŠEK KAŠIČKA—BOŘIVOJ NECHVÁTAL

Charakteristický motiv zříceniny tzv. Libušiny lázně na vyšehradské skále patří neodmyslitelně k romantickému obrazu tohoto bájného pražského hradiště. V poslední době prováděné statické zajištění skály nad Vltavou umožnilo z lešení novou podrobnější prohlídku. Hned úvodem nutno přiznat, že tento průzkum nepřinesl nějaká nová výraznější zjištění, byl však podnětem k soustředění všech dosavadních informací a poznatků a k pokusu o celkové stavebně historické zhodnocení významné středověké památky.

Nepravidelně pětiboký objekt je založený nad menší průřevou vyšehradské skály v izolované poloze v ose jihozápadního hrotu dnešního hrazení citadel. Pro mírně lichoběžný půdorys s okoseným jižním nárožím byla zde částečně odsekána skála do užší terasy, přední čelo objektu vynáší nad přirozenou skalní strží široký, mírně stlačený valený základový pas. Základ pasu o rozpětí 3 m a 20 cm a šíří cca 160 cm tvoří podobně jako převážně veškeré zdivo stavby žlutavá lomová opuka patrně bělohorského typu. Místy převážně v dolních partiích je zdivo prokládáno kameny z letenských břidlic, z nichž je také vytvořena vyšehradská skála. Severní patka pasu je založena přímo do skalního podloží, kdežto jižní je podložena sledem mohutných kvádrů (průměrně 60 cm dlouhých), které dohrají až k jižnímu oko-

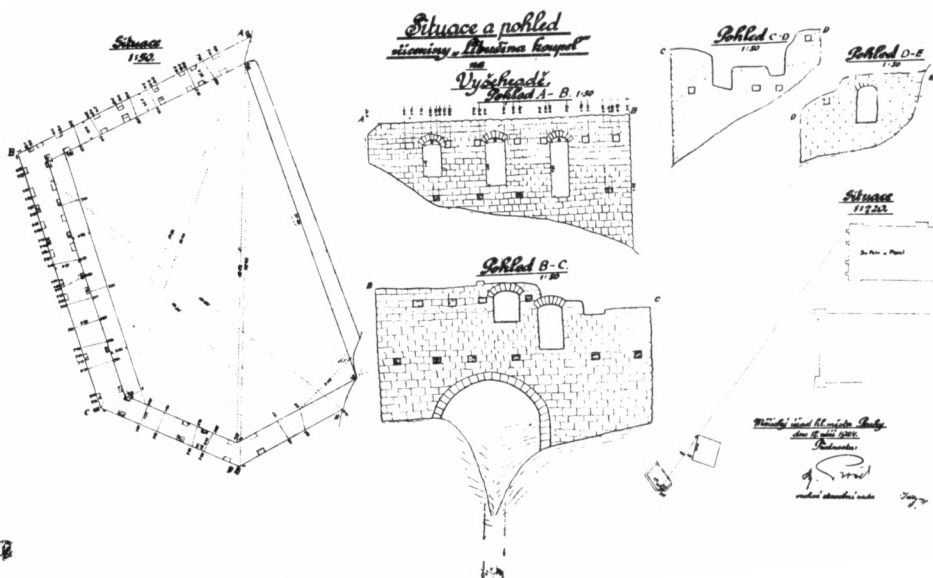

Obr. 1. Praha 2, Vyšehrad. Libušina lázeň — celková situace.

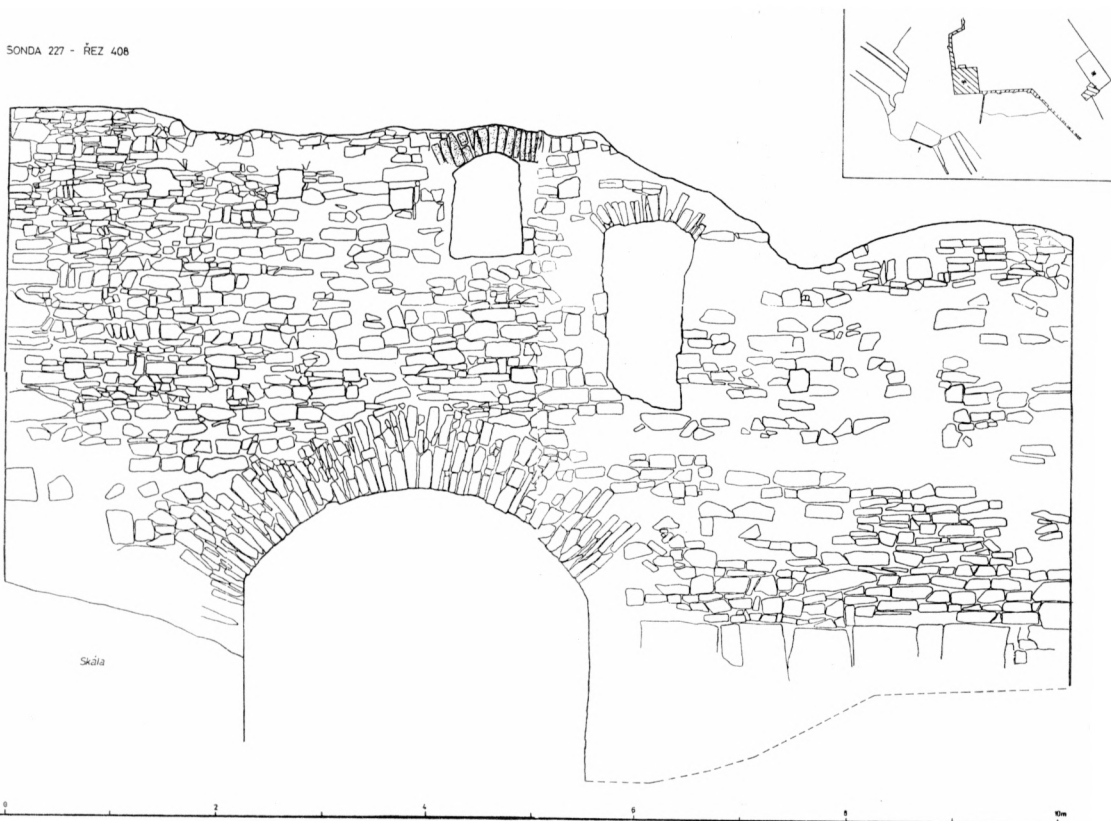
senému nároží. Vyšší zdivo dnešní jednopodlažní stavby je z menší lomové opuky kladené do dosti pravidelných řádků. Jediné dva otvory v této stěně jsou výškově poněkud posunuty, nižší má segmentový záklenek z lomového kamene — výše položený otvor překrývá segment cihelný. Charakteristické jsou v této vnější stěně dosti velké hranaté lešenové otvory ve vrstvách cca 150 cm nad sebou. Jejich viditelná existence i jejich detail svědčí tomu, že stěny „lázně“ nebyly zřejmě nikdy omítnuty. Čelní stěna, dlouhá cca 10 m, přechází mírně zaobleným zlomem do 5 m dlouhého jižního okosení půdorysu. Další otvor se dochoval až v kratším jihovýchodním boku stavby, který se vytrácí do stoupající skály. Má tu lehce lomený cihlokamenný záklenek. Podobné lomené záklenky mají i tři, dodatečně prohloubené okenní otvory severní obvodové zdi. U dvou blíže skály byly do záklenků a částečně i špalet použity cihly. Nároží při čelní zdi je tu nepravidelně armováno několika kvádry, v ploše boku se opět objevují otvory pro lešení.

V interiéru oproti vnějšímu plášti neshledáváme větších rozdílů. Charakter zdiva je podobný, šikmé špalety otvoru byly dodatečně vyspraveny cihlami, v plochách se opět objevují lešenové otvory. Lomovou řádkovou opukou byla tu přizděna i odtesaná skála směrem ke hradu. Pod úrovní někdejší podlahy se základové zdivo na všech vnitřních stranách proměnlivě rozšiřuje. Za zaznamenání stojí ještě existence nehluboké jeskyňky ve skále nad jižním dílem stavení — v úrovni nad předpokládaným stropem dochovaného podlaží. Stopy po dalším patře nejsou zřetelné.

Nový archeologický výzkum v „Libušině lázni“ není již v současnosti možný, neboť splachové vrstvy v interiéru stavby byly odstraněny ve dvacátých letech při velkém výzkumu (1924—1935), který zde prováděla Komise pro výzkum Vyšehradu, pod vedením K. Gutha (1883—1943) a E. Šittlera (1864—1932). Tehdejší zjištění potvrdila osídlení z průběhu středověku, starší nálezy nebyly zachyceny. Zdivo bylo v téže době nově přespárováno a současně provedeno jednoduché zaměření celého objektu a jeho fotografická dokumentace.

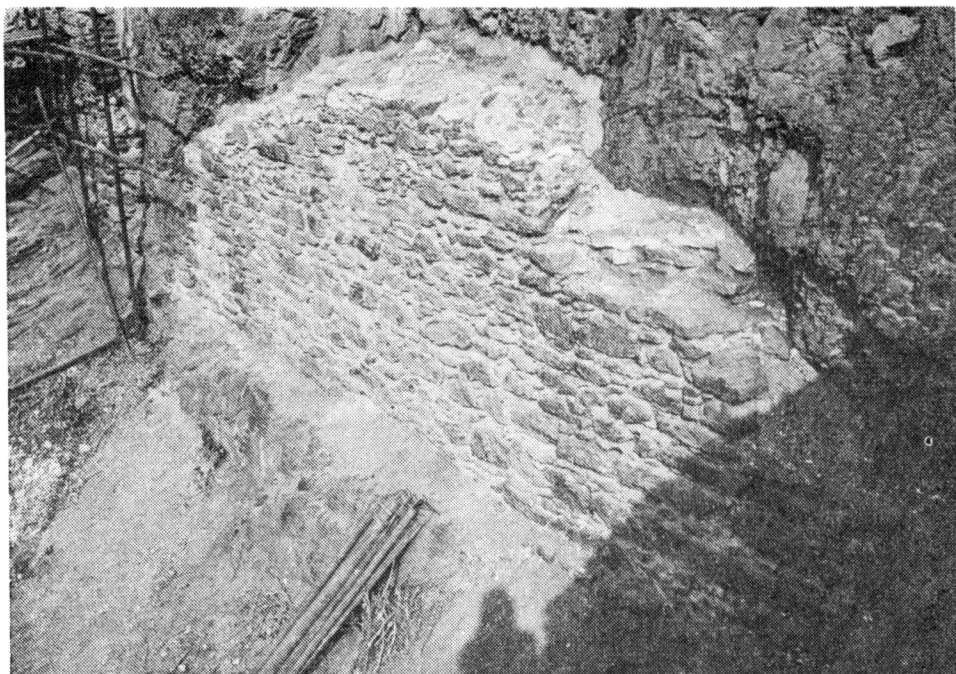
Obr. 2. Praha 2, Vyšehrad. Libušina lázeň — zaměření objektu z roku 1924.

Obr. 3. Praha 2, Vyšehrad. Libušina lázeň — západní průčelí stavby.

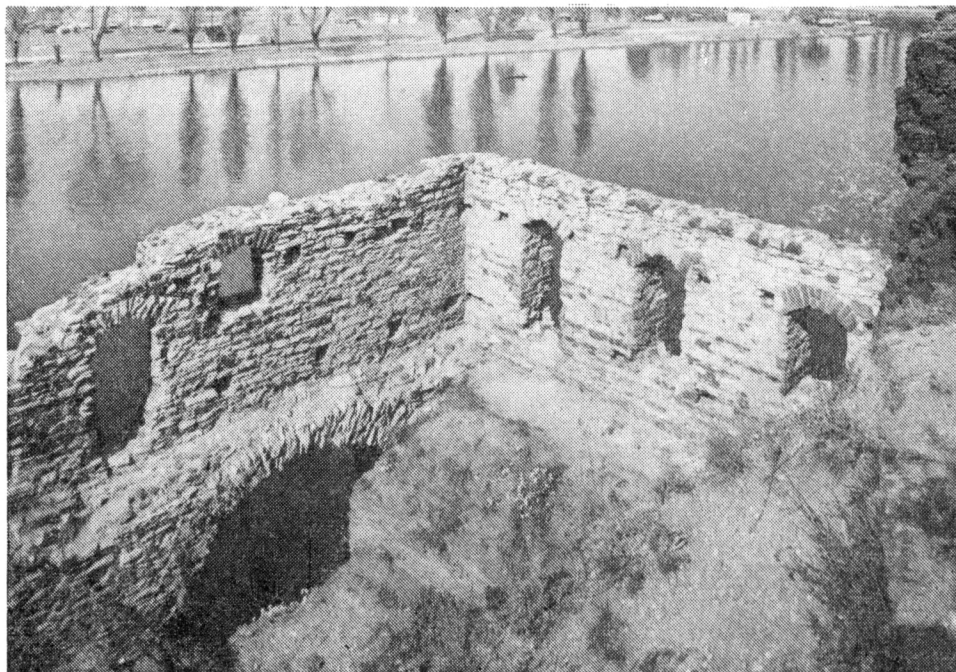
Nejstarší vyobrazení „Libušiny lázně“ pravděpodobně nalzáme na dřevorezu J. Kozla a M. Peterle z r. 1562. Osamělé přízemní stavení na vyšehradské skále při pravém okraji panoramatu Prahy má dosud strmou červenou střechu (Kašička—Nechvátal 1985, obr. 4). Na schematickém pohledu Jana Wilenberka o 40 let později, z roku 1601, má však již zřejmě zhruba dnešní podobu zříceniny, s příznačným valeným pasem nad strží k Vltavě. Dnešní charakter má stavba i na současném renesančním prospektu J. Sadelera a podobně na všech pohledech pozdějších. Z oblasti fantazie tvůrce pramení zřejmě vyobrazení objektu na mědirytu B. Wernera (z doby před r. 1752), který na Libušinu lázeň kladl užší nástavbu se sedlovou stříškou. Nelze vyloučit, že vychází ze starší romantické předlohy, zobrazující Vyšehrad před rokem 1420. Je zajímavé, že několik pohledů na Vyšehrad od jihozápadu z 1. poloviny 19. století, zachycují nezávisle na sobě dvojici výškově posunutých oken nad obloukovým pasem v čelní stěně bez záklenků. Jejich dnešní podoba je tedy novodobá, zřejmě stejně jako některé vysprávký ostatních oken a nároží. (1)

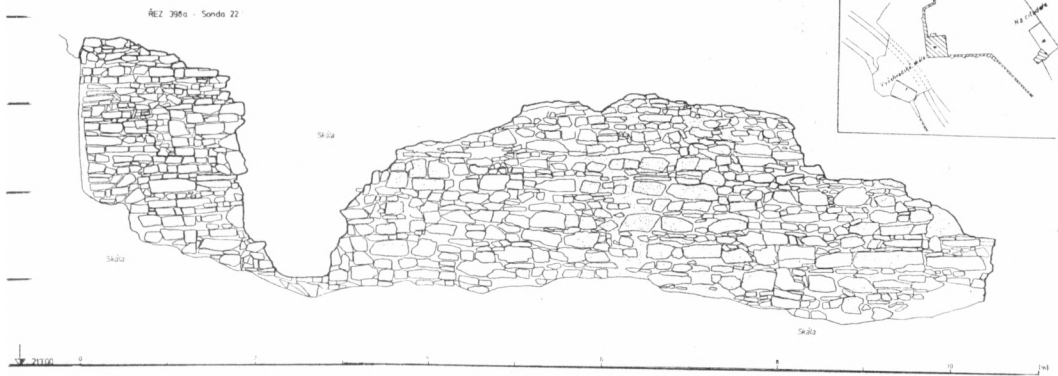
Historické prameny o této stavbě mlčí, pozdější literatura jí věnuje ve směř jen všeobecnou pozornost. Historicko-literární interpretaci objektu se věnoval K. Krejčí ve své práci Praha legend a skutečností z roku 1981. V širokém literárním kontextu vyšehradských pověstí sleduje i Libušinu lázeň.

Obr. 4. Praha 2, Vyšehrad. Libušina lázeň — fragmenty obezdívky přisekané skály ve vnitřním prostoru. Foto V. Jílková.

Obr. 5. Praha 2, Vyšehrad. Libušina lázeň — pohled do interiéru z jihovýchodní strany. Foto A. Kleibl.

Obr. 6. Praha 2, Vyšehrad. Libušina lázeň — fragmenty obezdívky přisekané skály ve vnitřním prostoru (fotogrammetrie).

Uvažuje, že tu šlo snad o zbytky starého vodovodu nebo hlídkové věže. Pověst stavbu spojuje s bájnou kněžnou Libuší, která se zde údajně koupala se svými milenci, a když se jich nabažila, svrhla je skalní rozsedlinou do Vltavy. Podle K. Krejčího je pověst zřetelně nejmladší doplněk celého cyklu pověstí. Obsahuje mezinárodní migrující motiv, který se dostal do našeho prostředí pravděpodobně z Francie, prostřednictvím Lucemburků. Teprve později byl spojen se záhadnou zříceninou na vyšehradské skále. Jiná varianta pověsti spojuje stavbu se jménem krále Václava IV., který ji prý používal při odstraňování svých nepřátel. Není bez zajímavosti, že nedokončený román K. H. Máchy (1810—1836) „Kat“ pojednávající o Václavu IV. a jeho katovi, se odehrává na Vyšehradě. Ve zřícenině se stavba podle K. Krejčího změnila až po devastaci Vyšehradu na počátku husitského revolučního hnutí (po roce 1420) a teprve poté se mohla stát objektem legend ať již z doby dávno minulé, nebo tehdy zcela nedávné.

Po shrnutí literárně historických indicií o názvu Libušiny lázně na Vyšehradě, přejdeme k prvním podrobnějším stavebně historickým hodnocení památky jak ji provedl počátkem tohoto století archivář hl. města Prahy Jan Herain ve své práci z roku 1903 „O Vyšehradě starém a novějším“. J. Herain se v první řadě domnívá, že stavba nebyla součástí královského Vyšehradu, ale že se jednalo o dílo mnohem mladší (Herain 1903, 23—35), asi z období let 1550—1600. Ve svém stručném popisu zjišťuje řady lešenových otvorů, které procházejí částí celou šířkou stěny.

Vzhledem k tomu, že otvory nebyly nikdy zazděny, soudí J. Herain logicky, že stavba nebyla dokončena a zřejmě neměla nikdy omítky. Podle jeho názoru velký otvor pod valeným pasem v široké čelní stěně měl funkční důvody — v korytě mohly být položeny hladké dřevěné trámce, po nichž by byla voda v okovech nebo jiný materiál pro hrad smykem vytahován.

Se závěry J. Heraina, který znal stavbu ještě před úpravou v roce 1924, lze v mnohém zřejmě souhlasit. Podle našeho názoru se zdá však pravděpodobnější vznik stavby ještě v době lucemburské, kdy dochází k významné přestavbě hradu a výstavbě jeho nového opevnění (Kašíčka—Nechvátal 1974, 42—52) a současně se velkoryse splavňuje Vltava, na níž se budují strážnice vodní plavby. Je pravděpodobné, že jednou z nich na okraji Prahy byla právě „Libušina lázeň“, mající současně funkci pozorovatelný, hlásky a výtahu vody a jiných břemen pro potřebu hradního provozu. Technické využití

s rumpálovou soupravou mohlo být také důvodem pro ponechání objektu v hrubé stavbě. Podlahy a stropy musely být, pokud byly realizovány, dřevěné trámové. Manipulace s dopravovaným materiálem, zbožím nebo vodou, by předpokládala nějakou lehčí, snad hrázďenou nástavbu, protože zjevné pokračování smykové dráhy výše směrem do hradu v uzavřeném prostoru objektu chybí. Nástavba by rovněž umožňovala příznivější zpřístupnění objektu z horní hradní plošiny palácového okrsku. Pokud na dřevořezu J. Kozla a M. Peterle z roku 1562 nedošlo ke zkreslení situace, byl objekt zastřešen, že nebyl nikdy zcela stavebně dokončen je zřejmé, jeho funkční využití bylo patrně časově velmi omezeno. Pohusitské období by nebylo pro provedení podobné stavby pro politické i hospodářské stránce zcela vhodné. V této době je tu absence královské moci a rovněž kapitula hospodářsky nepodniká (Nechvátal 1976, 113 str.; týž 1983, 94 n). Podobně 16. století, vyplněné stálým bojem mezi vyšehradskou kapitulou a jejími poddanými, by zřejmě nepřálo vzniku této vcelku ojedinělé stavby v našich podmínkách. Po třicetileté válce bylo torzo nepochybně z části upraveno k obranným účelům v souvislosti s budováním vyšehradské citadely a obranných zídek na skále v jižním sousedství. Snad teprve v této době byla zde nad stavbou vylámána malá jeskyňka.

Po zabezpečení zdiva v roce 1924 dochází v této době k nákladnému statickému a konzervačnímu zajištění zříceniny s celou skálou, která slibuje uchovat tuto vzácnou ohroženou památku v obraze Vyšehradu dalším pokolením. (2)

Obr. 7. Praha 2, Vyšehrad. Libušina lázeň — jižní okosené nároží stavby s horní jeskyňkou. Foto V. Jílková.

Poznámky

1. Podle laskavého sdělení dr. Z. Čumlivského, vedoucího archivu Vyšehradské kapituly SŮA Praha, jeden z nejstarších pohledů na tzv. Libušinu lázeň, nakreslil rudolfinský umělec Paulus van Vianen (srv. E. Fučíková, Rudolfinská kresba, Praha 1986, reprodukce str. 81, text str. 233). Paulus van Vianen, Pohled na Vyšehrad, kresba perem v hnědém tónu modře lavirovaná na hnědém papíře, 128×238 mm, Budapešť, Szépművészeti Múzeum, inv. č. 1406.
2. Statické zabezpečení vyšehradské skály provádí ARMABETON — PREMO, a. s., hlavní inženýr ing. František Benák, kterému také děkujeme za jeho pomoc při našem průzkumu.

Literatura

- FUČÍKOVÁ, E., 1986: Rudolfinská kresba. Praha.
- HERAIN, J., 1903: O Vyšehradě starším a novějším, ČSPSČ XI, 23—35.
- JANÁČEK, J., 1964: Vyprávění o Vyšehradě. Praha.
- KASÍČKA, F.—NECHVÁTAL, B., 1974: Jižní opevnění Vyšehradu ve středověku, PP, 42—52.
- KASÍČKA, F.—NECHVÁTAL, B., 1985: Vyšehrad pohledem věků, Praha.
- KREJČÍ, K., 1981: Praha legend a skutečností, 2. upravené vydání, Praha.
- NECHVÁTAL, B., 1976: Vyšehrad, Praha.
- NECHVÁTAL, B., 1983: Vyšehrad. Stručný průvodce. Praha.

Zusammenfassung

Libussa-Bad in Vyšehrad

Libussa-Bad-Ruine gehört zu einem romantischen Bild des ehemaligen Burgwalls in Vyšehrad. Die statische Felsensicherung gab eine gute Möglichkeit zur Untersuchung dieses mittelalterlichen Denkmals.

Die Stirnwand aus Bruchstein ist cca 10 m lang und reicht bis zum 1. Stockwerk. In der Wand sind Quadratlöcher, die im Abstand von 150 cm regelmäßige Reihen übereinander bilden. Die Löcher sind nach der Rüstung geblieben.

Archäologische Grabungen wurden in den Jahren 1924—1935 durchgeführt. Diese haben nur mittelalterliche Besiedlung festgestellt. Heute ist die archäologische Untersuchung nicht mehr möglich, denn die Kulturschichten wurden durch die erwähnten Grabungsarbeiten entfernt.

Die älteste Darstellung des Libussa-Bades stammt aus dem Jahr 1562. Zu dieser Zeit hatte der Bau noch ein rotes Dach. Auf dem Bild von Jan Willenberk aus dem Jahr 1601 sehen wir schon eine Ruine. Schriftliche Quellen schweigen über diesen Bau. Man erzählt, daß das Libussa-Bad Reste einer Wasserleitung sind, oder daß es ein Wachturm war. Eine Sage verbindet diesen Bau mit der Fürstin Libussa, die hier mit ihren Liebhabern gabadet hat und wenn sie von diesen sat war, hat sie durch einen Steinkluft in die Moldau geworfen. Eine andere Sage erzählt, daß dieser Bau mit dem König Wenzeslaus IV. verbunden ist und daß der König seine Feinde hier hingerichtet hat.

Die Verfasser halten für sehr wahrscheinlich, daß sogn. Libussa-Bad schon im 14. Jhdt. in der Luzenburgerzeit entstanden ist. Seine Funktion bestand als Wachturm und konnte auch als Wasseraufzug dienen.

Abbildungen:

1. Prag 2, Vyšehrad. Libussa-Bad. Gesamtansicht.
2. Prag 2, Vyšehrad. Libussa-Bad, Vermessung aus dem Jahr 1924.
3. Prag 2, Vyšehrad. Libussa-Bad. Westlicher Teil.
4. Prag 2, Vyšehrad. Libussa-Bad. Ummauerungsfragmente im Innenraum. Foto: V. Jilková.
5. Prag 2, Vyšehrad. Libussa-Bad. Der Innenraum von der südöstlichen Seite. Foto: A. Kleibl.
6. Prag 2, Vyšehrad. Libussa-Bad. Ummauerungsfragmente des gehackten Felsens im Innenraum.
7. Prag 2, Vyšehrad. Libussa-Bad. Südecke mit der oberen Höhle. Foto: V. Jilková.

